

## A SZÁZADELŐ DÓZSA-KÉPE

Dózsa György útja még az irodalomban is „rejtélyes”. Jó háromszáz esztendeig szó se igen esik róla a művekben, szelleme csak „hanv alatt” ég, s a hosszú csönd után róla születik meg az első realista igényű történelmi regényünk, s szellemét idézi és szobráról álmodik a 19. század egyik legnagyobb költője. Aztán mintha fél évszázadra ismét feledkezne róla az irodalom; majd csak a 20. sz. elején lobban újra művekben a szelleme. Nagy lánggal, fényesen. S nem is haloványul többé. Neve nemzeti jelképpé emelkedett, személyisége, küzdelme egyik legforróbb témája a magyar művészetnek. Irodalomban, képzőművészetben és zenében egyaránt.

Ez is „rejtélyes” jelenség; a középkorvégi parasztforradalmak hőseiről a 20. században már csak elvétve emlékezett másutt az irodalom. Azok a célok, amelyekért egykor a Jacquerie vagy Wat Tyler parasztjai fegyvert fogtak, Nyugat-Európában megvalósultak, a régi harcok emlékké csendesedtek, Magyarországon azonban még a 20. sz. elején is álltak a feudalizmus várai. Lerombolásuk halaszthatatlan feladat lett; a nemzeti lét alapvető kérdése. Dózsa nevét ez a felismerés iratta a rohamra indulók zászlajára.

Az a Dózsa-kép, amelyet Ady fogalmazott művészetbe, a századvégi agrárszocialista mozgalmakban érlelődött. A reformkor érzékeny lelkiismeretű nemesei Dózsában még nem a nép követendő hőjét látták, csak a lázadás útjára kényszerült sorsot; Petőfi ugyan már a maga forradalmi őseként vállalta, de lírájában inkább csak figyelmeztető példaként idézte. S a szabadságharc leverése után még a reformkor liberális Dózsa-képét is megkérdőjelezték, tovább élt sokakban a haramia-

vezérről, a nemesi vére éhes parasztról képzelt kép. Még Jókai Dózsa-drámáját is elmarasztalták, maga Gyulai is, a megbántott nemzeti érzés nevében, fájlalva, hogy Jókai csak az arisztokrácia véteiről beszél.<sup>1</sup> A közvéleményt még inkább csak az érdekelte; hős volt-e Dózsa vagy haramia?

A tudósok becsülettel vállalkoztak a kérdés tisztázására. Horváth Mihály, majd Márki Sándor a feltárt tények alapján, az előítéletekkel szembefordulva rajzoltak Dózsáról képet. Márki már 1883-ban megírja: méltatlanul bánt a történelem Dózsával, Dózsa „jellemes, vitéz, a nép javát kereső hazafi volt”.<sup>2</sup> Már úgy írt Dózsáról, mint majd 30 évvel későbbben megjelenő nagy monográfiájában,<sup>3</sup> de Dózsához még őt sem eszmei, politikai programkeresése vitte, hanem a tudós szakmai kíváncsisága és igazságkereső szenvedélye.

Szántó Kovács János szegényparaszti mozgalmában villan fel először: Dózsa nevével győzni kell.<sup>4</sup> „Légy Dózsa György és győzz!”<sup>5</sup> — mondja Szántó Kovácsnak egyik híve. „Légy Lassalle, aki az igazság fáklyáját viszed!”<sup>6</sup> „Csak Marx Károly útjain haladj, eléred a célod!”<sup>7</sup> — mondják Vásárhely szegényemberei, mikor elnökükké választják. Dózsa, Marx és Lassalle, mint a történész Király István mondja, a mozgalom elszánt-ságát és modernségét egyszerre jelentette.<sup>8</sup>

Szántó Kovács János és sorstársai aligha ismerhették a történettudomány által rajzolni kezdett új Dózsa-képet, bennük

<sup>1</sup> Jókai Dózsa György c. drámájáról. — Budapesti Szemle, 1857. Id. KULIN FERENC: 500 éve született Dózsa György — Kritika 1972/5. 16.

<sup>2</sup> Dósa György és forradalma, 1883. Id. KULIN i. h.

<sup>3</sup> Dósa György, 1913.

<sup>4</sup> Az agrárszocializmus Dózsa-képéről KIRÁLY ISTVÁN, az MTA Dunántúli Intézetének munkatársa írt először tudományos igénnyel: Dózsa kultusz a századfordulón — Tiszatáj, 1972/6. 28–41.

<sup>5</sup> Ifj. NAGY SÁNDOR: A szocializmus keletkezése Hódmezővásárhelyen I–II. 1924. I. 92. Idézi: KIRÁLY i. m. 29.

<sup>6</sup> Uo.

<sup>7</sup> Uo.

<sup>8</sup> KIRÁLY i. m. 28.

inkább a Viharsarokban még elevenebben élő Dózsa-hagyomány munkálhatott.<sup>9</sup> Az ösztön, hogy olyan maguknak való hőst keressenek, aki harcaikban zászló lehet, de akit az urak nem sajátíthatnak ki. Korábban Kossuth képe függött mindenütt a paraszti olvasóköroekben, de rá kellett ébredniök, hogy Kossuthot a módos parasztság és birtokos urak egy része is lobogóra vette; a Függetlenségi Párt politikája úri politika. Kossuth neve egyre kevésbé volt alkalmas a különböző nemzetiségű szegénység összefogására a földért való harcban. Az 1891-es orosházi, battonyai, békéscsabai mozgalmakban a parasztság egy része szakít a Függetlenségi Párt politikájával, s Dózsa parasztkirályá nemesedett alakjában keresi a történeti példát. Az ő nevében indulnak harcba. 1893-ban a hódmezővásárhelyi kubikusok Dózsa kereszteseinek zászlajai alatt vonulnak május elseje megünneplésére; a fehér zászlóra vörös keresztet hímeztek.<sup>10</sup> Szántó Kovács János forradalmi mozgalma Dózsában találta meg a forradalmi őst. Folyóiratuk, ideológusuk nem volt; Dózsa úgy jeient meg náluk, ahogy a hagyományban élt. Kifejezte a mozgalom célját, a feudalizmussal való leszámolás igényét, de nem adott újabb eszmei támaszt a megoldandó feladatokhoz.

Ami Szántó Kovácséknál még inkább csak ösztönös volt, Várkonyi Istvánban tudatossá érett. Várkonyi maga is nap-számos emberként kezdte politikai munkálkodását, de ismert valamit a szocializmus eszmevilágából, s tudhatott a Dózsa-kutatás újabb eredményeiről is. Tudatos forradalmár volt, s kereste az eszközöket, hogy a parasztságot ne csak napi osztálycéljai telítsék az urak elleni harcában, de hagyományok, eszmei célok is lelkesítsék. Ezért ébresztette Dózsát és Martinovicsot, „a népszabadság vértanúit”. Még május elsejét, a munkásság nemzetközi ünnepét is igyekezett összekötni a magyar forradalmi hagyománnyal.

<sup>9</sup> I. m. 32.

<sup>10</sup> *Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon 1848–1948. I–II.* (Szerk. PÖLÖSKEI FERENC és SZAKÁCS KÁLMÁN) — Bp. 1962. I. 203.

„... e napon szerveződött először — írta a Földművelőben — 383 évvel ezelőtt Dózsa György földművelő vezérlete alatt a magyarországi földművelő nép szabadságának és emberies megélhetésének elérése és jobbágyi helyzetéből való kiszabadulása céljából ...”<sup>11</sup>

Emlékezteti szegényparaszti olvasóit, miként kényszerítették az urak őseiket, hogy vezérük húsából egyenek.

„Ne felejtétek el, földművelő szaktársak, e szörnyű tettet, maradjon örökké emlékezetetekben s ünnepeljetez mindnyájan annak emlékére. . . Ceglédiék, ha hűk akartok maradni vértanú halált halt elődeitekhez: vonuljatok ki munkásdalok éneklésével az uyeri szőlők alá vezető úton, oda, ahol Dózsa György lelkes serege táborozott egykor. . .”<sup>12</sup>

A kor magyar forradalmi politikusai közül talán senki sem ismerte fel olyan világosan a hagyományteremtés fontosságát, mint ez a napszámos sorsból induló ember. Dózsa mellett Martinovicsot is ébresztette lapjában.

„Ez volt Magyarországon Dózsa György után a második komoly mozgalom, mely a népszabadság megvalósítása érdekében az erővel szemben az erőt akarta harcba vinni.”<sup>13</sup>

Várkonyi Csizmadia Sándorral együtt szerkesztette a *Földművelőt*, s Dózsa ébresztésében Csizmadiának, a cselédsorból induló politikusnak és írónak is jelentős szerepe volt. Könyvben fogalmazza majd meg, már Márki Sándor 1913-ban *Dózsa* monográfiájának, s Engels *Német parasztháborújának* ismeretében a maga Dózsa-képét; a szociáldemokrata földmunkásság számára (*A nagy magyar parasztforradalom*, 1914). A forradalmat korainak, utópiának látta, de leszögezte már az előszóban:

„Az 1514. évi parasztforradalom Dózsa Györggyel az élén Magyarország történetében bizonyára a legnagyobb forradalmi esemény. Az egész ország legelnyomottabb népe teljesen önállóan, a maga erejében bízva, akkor mozdult meg először és fogott fegyvert elnyomói ellen. . .”

<sup>11</sup> Földművelő, 1897. ápr. 30.

<sup>12</sup> Uo.

<sup>13</sup> Földművelő, 1897. jún. 18.

Várkonyi Dózsa-ban elsősorban az osztályháború hőstét idézte, Mezőfi Vilmos 1514 nemzeti jelentőségére is felfigyelt. S a Dózsa-hagyományt olyan fontosnak tartotta, hogy pártja, az Újjászervezett Szociáldemokrata Párt pártszervezetei számára könyvet adott ki Dózsáról, Farkas Emőd könyvét (*Dózsa György, a magyar nép vértanúja* 1910). Maga írt hozzá előszót:<sup>14</sup>

„Dózsa György neve sokáig az átok és gyalázat elnevezése volt Magyarországon. Már az iskolás könyvekben úgy szerepelt, mint aki végromlásba akarta dönteni Magyarországot, aki gyilkolt, rabolt és gaztetteket gaztettekre halmozott. Úgy akarták feltüntetni a történetírók, mint egy fenevadat, akit ha a magyar urak ártalmatlanná nem tesznek, végveszedelembé sodorta volna Magyarországot. Századok kellett hozzá, hogy a tisztultabb látás Dózsa György emlékéről letisztítsa azt a sarat és mocskot, melyet álnok történetírók rákentek. És ma tisztán áll előttünk Dózsa György alakja. Ma tudjuk, hogy Dózsa György minden bűne az volt, hogy szerette a földművelő magyar népet, amelyet a középkori magyar urak elnyomtak és kizsákmányoltak. Dózsa Györgynek nagy bűne az volt, hogy ezt a földig gyalázott és vérig kiszipolyozott népet elnyomói ellen sorakoztatta. Kegyetlen halállal ölték meg. És emlékéit századokon át piszokkal, sárral dobálták meg. Az igazság azonban győzedelmeskedett. Ma nemcsak Dózsa György alakja nagy és fénséges előttünk, hanem a magyar földművelő nép is szabadabb, függetlenebb, mint századokkal ezelőtt volt. E könyv Dózsa Györgyöt történeti adatok nyomán az igazsághoz híven mutatja. Ami bűne és hibája kétségtelenül volt, az ama kor bűne és hibája, amelyben élt. . . Mindenben érdemes munka ez, amelyet íme a magyar nép színe elé bocsátunk, mert megtanulja belőle, hogy az ő felszabadítására már századok előtt nagy harc folyt. Ez a felszabadítási munka még nem ért véget. De bizunk a jövőben, hogy az áldozat, melyet e nemzet nagy fiai a magyar nép megváltásáért hoztak, nem volt hiábavaló, és el fog jönni a magyar földművelő népre is az igazi megváltás kora.”

Mezőfi útja ebben az időben már nagy kanyarokkal haladt, de ezzel az írásával még az agrárszocializmus tüzeit táplálta, s egységben próbálta szemlélni az osztályháborút és a nemzeti küzdelmet.<sup>15</sup> Az előszavával megjelentetett Dózsa-könyvnek

<sup>14</sup> *Dózsa György a magyar nép vértanúja*, Bp. 1910. 3–5.

<sup>15</sup> KIRÁLY i. m. 35.

nagy funkciója volt: a forradalmas Dózsa-képet közvetítette a nép számára, a tankönyvekben továbbélő konzervatív-reakciós Dózsa-értelmezésekkel szemben. Még az 1940-es évek elején is volt mondanivalója, ezért jelentette meg a Parasztpárt lapja, a Szabad Szó új kiadásban s küldte meg előfizetőinek, illetménykönyvként.

Várkonyi és Mezőfi az agrárszocializmus Dózsa-képét rajzolták; ez a kép megközelítette Petőfi Dózsa szemléletét. Ugyanúgy azonosultak Dózsaival, ugyanúgy a népszabadság hőstét látták benne; szavaiknak nyomatékot adott az idő, a ki-egyenesedő kaszák és a felröppenő vörös kakasok. A nép felkelése, ami Petőfi versében csak esetleges lehetőségként, látomás-ként merült fel, a századfordulón történelmi realitás lett. S ebben a helyzetben Dózsa alakja történetileg is újjászületett: parasztot, urat egyaránt a forradalomra emlékeztetett. Aki igenlően ejtette Dózsa nevét, annak vállalnia kellett a reakció elleni következetes és forradalmi harcot. Úgy volt, ahogy Féja Géza írja:

„A századfordulón minden radikális mozgalom Dózsa György nevével indult harcba. . . Dózsa ceglédi beszédének szelleme és eszméi izzítottak a kor politikai szónoklataiban és lírájában egyaránt.”<sup>16</sup>

S már a század első éveitől kezdve ismételen sürgetik szobra felállítását. 1901-ben Parchetich László óbecsei küldött javasolta a Szociáldemokrata Párt nagygyűlésén Dózsa szobrának a felállítását,<sup>17</sup> 1906-ban jelenik meg Ady *La Barre—Dózsa György* c. cikke,<sup>18</sup> 1908 pünkösdjén a békécsabai parasztkongresszus határozza el, hogy „a legelső paraszt vezérnek, Dózsa Györgynek hatalmas szobrot emelnek a nagy magyar rónán”<sup>19</sup>, 1910-ben az alföldi városok és községek szociálde-

<sup>16</sup> FÉJA G.: *Dózsa György*, 1939. 6.

<sup>17</sup> MÁRKI SÁNDOR: *Dózsa György*, 1913. 495.

<sup>18</sup> Budapesti Napló, 1906. nov. 13.

<sup>19</sup> Budapesti Napló, 1907. jún. 5.

mokrata pártszervezeteinek kongresszusán Rajki Sándor, az orosházi földmunkások küldötte indítványozza: Dózsa György kivégzésének négyszázadik évfordulójára emeljenek szobrot „az agyonsanyargatott jobbágyság nagy vértanújának; az emlékművet az Alföld szívében, Szeged szabad királyi város közterén” óhajtja elhelyezni.<sup>20</sup> Talán azért is gondolt Szegedre, mert esztendővel korábban már Szeged bírójában, Somlyódy Istvánban is mozdult a szándék: szobrot kellene emeltetni Szegeden az elevenen megsütött paraszt királynak.<sup>21</sup>

Somlyódy István terve jelzi: 1910 táján már nemcsak a paraszt és munkásmozgalom vallotta magáénak Dózsát, de szinte az egész magyar progresszió. A polgári radikális Dániel Arnold Dózsa történeti örökségének felújításáról cikkezik,<sup>22</sup> a Függetlenségi párti Buza Barna történeti elbeszélést ad ki Dózsáról<sup>23</sup>, a Szabad Szó Farkas Emőd Dózsa-könyvét jelenteti meg 1910-ben<sup>24</sup>, 1913-ban jelenik meg Márki Sándor nagy monográfiája,<sup>25</sup> s a szociáldemokrata párt földmunkás szervezete Csizmadia Sándor könyvével emlékezik a nagy paraszt háború négyszázadik évfordulójára.<sup>26</sup> Dózsa neve az egész magyar baloldal számára összefogó és lelkesítő lett. A történelmi név nemzeti-forradalmi jelképpé emelkedett.

Igen nagy mértékben a művészet segítségével, Ady költészetén keresztül. Az agrárszocializmus Dózsa-szemlélete a politikában Áchimnál, a lírában Adynál teljesedett ki.

Ady korán találkozott Dózsa György emlékével: 20 esztendősen a temesvári királyi tábla díjnokaként naponta elhaladt a Mária szobor előtt, melyet Dózsa emlékezetére állított a nép,

<sup>20</sup> Szegedi Napló, 1910. nov. 1.

<sup>21</sup> MÓRA FERENC: *A szegedi tulipános láda*, 1936. II. 192. A szegedi Dózsa-szobor tervekről PÉTER LÁSZLÓ ír: *Kortárs*, 1972. 6.

<sup>22</sup> Budapesti Napló, 1907. márc. 22.

<sup>23</sup> KIRÁLY i. m. 41.

<sup>24</sup> FARKAS E.: *Dózsa György a magyar nép vértanúja*, 1910.

<sup>25</sup> MÁRKI i. m.

<sup>26</sup> CSIZMADIA S.: *A nagy magyar paraszt forradalom*, 1914.

a kivégzés helyén.<sup>27</sup> 1903-tól kezdve cikkeiben sokszor utalt Dózsára, majd harcot és vezért hívó versekben idézte mint elődöt.<sup>28</sup> A 10-es évek elején drámát akart írni a nagy vezérről (*Urak — felperzselt várban*), 1914-ben egy Dózsa-film tervével foglalkozott.<sup>29</sup> A drámából csak egy jelenet készült el, a filmből semmi — jött a háború, s a változott idő más feladatokat sürgetett —, de a tervek a megvalósult művekkel együtt jelzik: gondolkodásában, művészetében a Dózsa-képnek fontos helye volt, munkássága egész idején.

„Én Dózsát a magyar történet egyik legdicsebb emberének tartom és szentül hiszem, hogy lesz idő, (ha fennmarad a magyar nemzet) midőn Dózsának nagyszerű emlékszobrot fognak emelni. . .”

— írta Petőfi valamikor, fölismerve Dózsában a szíve szerinti őst.<sup>30</sup> A magyar ugar ellen harcba induló Ady is szobrot akar Dózsának:

„Magyarország népe, mely a feudalizmus ellen küzd, állítson szobrot Dózsa Györgynek. Hogy mi sem felejtünk, hogy komoly a mi harcunk. Dózsa György beszélne a nyomorgó, Amerikába szökő magyar nép, a tanítók, vasutasok, intellektuettek, tisztviselők, iparosok, kereskedők helyett. Az egész munkás Magyarország helyett, melyet nagyurak és nagy papok jobban nyomnak, mint valaha.”<sup>31</sup>

Rokon ez az elgondolás az agrárszocializmus Dózsa-szemléletével. Ady is olyan hőst akar választani a magyar történelemből, akit nem sajátíthatnak ki az urak, aki szimbóluma lehet a magyarság szenvedéseinek és tragédiájának. S ezen a ponton már túl is lép az agrárszocializmus Dózsa szemléletén: az agrárszocializmus csak a parasztság tragédiáját látta a Dózsa sorsban, Ady „az egész munkás Magyarország” tragédiáját.

<sup>27</sup> KOVALOVSKY MIKLÓS: *Dózsa György unokája és a szobor — Magyar Nemzet*, 1972. jún. 24.

<sup>28</sup> KIRÁLY ISTVÁN: *Ady Endre I—II.*, 1970. I. 65, 82, 92, 511—12; II. 537.

<sup>29</sup> KOVALOVSKY i. h.

<sup>30</sup> *Levél Arany Jánosnak*, 1847.

<sup>31</sup> *La Barre — Dózsa György — Budapesti Napló*, 1906. nov. 3.



Ady cikke a *Budapesti Napló*ban jelent meg, 1906 novemberében. Fél év múlva érkezett rá az első írásos visszhang: az agrárszocializmus örökségét vállaló Áchim Andrásról.

„Felállítjuk Békéscsabán közadakozásból Dózsa György szobrát – írta Áchim András –. . . Ez a válaszuk a rabszolga törvényre. Ez a válaszuk az ispán miniszter paraszt nyomorító paragrafusaira! És ha állni fog a tüzes trónra ültetett paraszt király szobra, amelyet monumentálisan nagyra tervezünk, országos paraszt gyűlés keretében fogjuk fölavatni. Bűn, hogy eddig is nem gondolt a magyar parasztság Dózsa szobrára. De jóvá tesszük a mulasztást.”<sup>32</sup>

Ady azonnal, Párizsból válaszolt:

„. . . Csaba és Áchim András már érzik, hogy mit jelképez Dózsa György bemocskolt alakja. Hogy mágnások, püspökök és cselédjeik ne uralkodjanak Magyarországon. . .”<sup>33</sup>

A Dózsa-szoborra a következő évben is visszatér: nemcsak egy elbukott népforradalomnak és tragikus sorsú vezérének lenne elégtétele ez a szobor; egy eszme emlékeztető és harcba hívó jelképe is volna.<sup>34</sup>

Áchim András állta a szavát; az első Dózsa-szobor – Rubletcky Géza műve – csakugyan elkészült. Az 1908-as kongresszuson ez előtt mondta el a parasztpárt programját Áchim. Idézte Dózsat újságjában is:

„A Dózsa György izzó vason megsütött testét régi gaz politika a mi ősapáinkkal pecsenye helyett megégette. Ritkán eszik a paraszt pecsenyét, de ha egyszer nagyon jól lakik vele, még ükonokáinak is szájába marad az íze. Így vagyunk mi is a parasztság legelső és legnagyobb vezérének megsült pecsenyéjével. Ükapáink szájíze van a mi bendőnkben is és legyen is, míg egy paraszt lesz Magyarország nevezetű szép tartományban rabigában, jogtalanul tartva.”<sup>35</sup>

A századelő forradalmas Dózsa képe az agrárszocialista mozgalmakban kezdett formálódni, de Ady teljesítette ki s emelte

<sup>32</sup> Budapesti Napló, 1907. jún. 5.

<sup>33</sup> Budapesti Napló, 1907. jún. 14.

<sup>34</sup> Budapesti Napló, 1908. ápr. 24.

<sup>35</sup> Paraszt Újság, 1908. máj. 3.

a nemzeti tudatba, vagy legalábbis az ifjúság és értelmiség tudatába. Dózsából indulón — másutt is szólunk róla<sup>36</sup> — egy plebejus hagyománysort teremtett, illetve vitt a nemzeti köztudatba, a népi kurucság hagyományát, a kígyóinak nyakára hágó Esze Tamás, a polgár és ember kátéját hirdető Martinovicsot, a forradalmi demokrata Táncsicsot; a nem alkuvó plebejus következetesség hagyományát, amely a forradalom Petőfijében tetőzött.

Vallomásainál, tanulmányainál is eredményesebben tette mindezt lírájában. Az agrárszocializmus Dózsa képe az ő költészetében tisztult, emelkedett művészi-emberi hitelűvé. Lírájában emelkedett a történelmi név igazán jelképpé. Indulatához, elszántságához, a másképpen lesz holnap hitéhez nem is található volna sugallóbb emberséget a múltból. Dózsa György unokájának tudhatta magát, neincsak a családi hagyomány okán, hanem a szellem vonalán; „népért síró bús bocskoros nemes”-nek. A 400 esztendőnek előtte felfalt ősből ő is, miként korábban Petőfi, a maga törekvéseinek elődjét tisztelhet: az elnyomottak és összetörtek, a magyarok és nem magyarok népi összefogását, felkelését az úri betyárság ellen. A feudalizmus elleni kíméletlen harc indulata, a tüzes trónus megváltó erejében való hit, az új Dózsa reménye, a testvérhúst faló gyomor iszonyata, a magyarság vesztének, tragédiájának érzése, múltnak és jelennek a tetemrehívása mind-mind ott munkál Dózsa-verseiben. Lírájában, ahogy Király István írja

„egyszerre jelentette Dózsa a nagyurak ellen támadó népi mozgalom merész vezérének és egyben a bukásra ítélt tehetetlen paraszti lázadás kivégzett hőst. Minden feudalizmus ellen forduló haragvó indulat helyett szólt az ő neve, de ugyanakkor a tragédiának, a céltalanságnak is a szimbóluma volt.”<sup>37</sup>

Ady Dózsa verseiből az elszántság, a dönteni tudás, a sorsvállalás, a mégis és újra szép embersége sugárzik. A Dózsa György-ös tartás.

<sup>36</sup> Nagyvilág, 1972. aug.

<sup>37</sup> KIRÁLY ISTVÁN i. m. I. 511.

Az az emberi magatartás, amely életét teszi a nagy vállalkozásokra, akkor is, ha bizonytalan kimenetelűek. Nem a személyes sorsot nézi, hanem a nagyobb közösség ügyét, végsőkéig helytáll, kompromisszumok nélkül; igazsága tudatában akár a halált is zokszó nélkül vállalja. Mint Dózsa, a tüzes trónuson, s azok az elfogott keresztetek, akik énekelve mentek a vesztőhelyre.

Ez a Dózsa kép színesedett — emelkedett tovább a két világháború közötti és a felszabadulás utáni forradalmas Dózsa-ábrázolásokban.